

УДК 711.459.6 711. 122

*Канд. архітектури, доцент Лукомська З. В.,
кафедра архітектурного проектування
Івано-Франківського національного технічного університету нафти і газу;
аспірант Лукомська Г. В.,
кафедра архітектурного проектування
Національного університету «Львівська політехніка»*

ОСОБЛИВОСТІ ПРИСТОСУВАННЯ ЦІННИХ ІСТОРИЧНИХ ПАЛАЦОВИХ КОМПЛЕКСІВ

(на прикладі палацу Потоцьких XVII – XVIII ст. у Івано-Франківську)

Анотація. У дослідженні розкрито можливість пристосування колишніх палацових комплексів до актуальної функції, яка підвищить інтерес суспільства, зокрема інвесторів до цінної історичної архітектурної спадщини, що врятує її від руйнування. Представлено ідею пристосування цінних історичних палацових комплексів до актуальної функції на прикладі пам'ятки архітектури – палацу Потоцьких (XVII – XVIII ст.) в місті Івано-Франківську.

Ключові слова: пристосування, історико-культурна спадщина, цінний палацовий комплекс, актуальна функція.

1. Проблема збереження та пристосування пам'яток архітектури.

На сьогоднішній день в світлі охорони історико-культурної спадщини західної України гостро постає проблема збереження цінних історичних комплексів таких як колишні замки, палаци, оборонні комплекси, відпочинкові вілли [1]. Цінні історичні комплекси дуже часто перебувають у незадовільному технічному стані. Серед них такі знамениті комплекси як: палац-садиба Рея XVIII –XIX ст., у с. Приозерне (Рис. 1.); Вишнівецький палац 1730 рр. у смт Вишнівець; палац Жевуських-Лянцкоронських XVIII – XIX ст. у смт. Розділ (Рис. 2.), садиба-фортеця XVIII ст. смт. Довге та ін.

Відродити, забезпечити використання таких комплексів у новому статусі, можемо шляхом пристосування до нової актуальної та популярної у суспільстві функції [2].

Пропонуємо розглянути проблему пристосування саме цінних історичних палацових комплексів, які закладались первісно як резиденції великих магнатів, князів, королів та їх родин.

Найбільшою складністю на шляху пристосування такої забудови є масштаби споруд та зв'язки між ними. Переважно це ансамблеві комплекси, до складу яких входить кілька елементів, із гармонійною досконалою об'ємно-планувальною структурою, яка вдало вписана в ландшафт. Отже і в процесі пристосування колишніх палацових споруд необхідно їх розглядати як цілісну композицію, прагнучи в першу чергу до збереження її єдності.

Рис. 1. Палац-садиба Рея XVIII–XIX ст. у с. Приозерне, Івано-Франківської області. Існуючий стан.

Рис. 2. Палац Жевуських-Лянцкоронських XVIII—XIX ст. у смт. Розділ, Львівської області. Існуючий стан.

Саме від вдалого пристосування, експлуатації чи використання пам'ятки архітектури або цінної історичної забудови залежить продовження її життя. Бо тільки включення історичної споруди у громадський процес може допомогти їй уникнути руйнування та повної ліквідації або втрати автентичності. Тільки в тому випадку, коли споруда активно і належно експлуатується громадськістю, коли є доступною для широкого кола відвідувачів, є задіяною у суспільних процесах, вона може бути врятована.

Від вибору конкретної функції у даному випадку залежить наскільки вміло буде розкрито історичну суть споруди чи комплексу. Оскільки саме баланс нового та автентичного може забезпечити сприйняття відвідувачами особливостей цінної забудови, її оточення, внутрішнього простору.

Звичайно найдоцільніше пристосовувати колишні палацові комплекси під: бібліотеки, музеї та виставки, заклади дозвілля. Але не завжди є можливість отримання державного фінансування на такі роботи, тому необхідно впроваджувати комерційні проекти.

Пропонуємо розглянути концепцію пристосування одного з палацових комплексів XVII – XVIII ст., якими багата Західна Україна – колишню резиденцію магнатів Потоцьких у місті Івано-Франківську (Станіславів).

2. Історія виникнення та сучасний стан пам'ятки архітектури – Палацу Потоцьких (XVII – XVIII ст.) у місті Івано-Франківську (Станіславів).

В історичній частині м. Івано-Франківська (колишній Станіславів) знаходиться колишня резиденція магнатів Потоцьких (XVII ст.). Цей історичний цінний комплекс має статус пам'ятки архітектури місцевого значення [3]. У сучасному середовищі міста колишній палац відіграє роль найціннішого та наймасштабнішого історичного об'єкта, тому потребує особливої уваги до себе.

Палац був зведений у 1680-тих роках власниками міста Потоцькими. Він відігравав роль одного з трьох складових елементів міста-фортеці Станіслава. Ділянку для резиденції було обрано на північному сході від існуючого вже на той час середмістя Станіслава. На території палацу були розташовані флігелі, кухня, конюшня, споруда палацу поєднаного мостом з валгангом. Огорожа замку з боку міста була дерев'яною з кам'яними стовпами, а в'їзна брама прикрашена декоративними рельєфними композиціями [4]. Палац Потоцьких із прилеглою територією, яка мала в плані вигляд правильної трапеції, було обнесено мурами і з'єднано з існуючими міськими фортифікаціями [5].

У 1809 – 1812 роках за домовленістю між Росією та Австро-Угорщиною Станіславські фортифікації було розібрано, а рови засипано [6, 7]. У цей час резиденцію власників міста перетворено на військовий шпиталь. Розташовувався тут військовий шпиталь з початку XIX і до початку XXI ст.

Тому майже два століття доступ на територію комплексу, обнесеного муром, був обмежений. Недоступним значною мірою він є й сьогодні, а отже будь-які наукові обстеження, дослідження та фіксації його споруд не здійснювались. Вочевидь, за період існування (а це два століття) проводили перебудови, ремонтні роботи та пристосування споруд, що змінило їх зовнішній вигляд та внутрішнє планування. Хоча загальний художньо-естетичний образ комплексу і сьогодні справляє позитивне враження, а відсоток втрат та змін мінімальний.

На сьогоднішній день колишній палац складається із ряду споруд XVII – XVIII ст., які разом із територією колишнього партеру створюють єдину композицію (Схема 1, а). Технічний стан кожної з них вимагає проведення ремонтно-реставраційних робіт (Рис. 3). Територія комплексу обнесена триметровою мурованою стіною. Вхід на територію палацу – через муровану браму, яка поєднана із двома флігелями. Минулого року було проведено реставраційні роботи на в'їзній брамі, що врятувало її від руйнації.

Рис. 3. Споруди палацу Потоцьких XVII — XVIII ст. у місті Івано-Франківську. Існуючий стан.

Крім історичних споруд, на території колишнього палацу розташовано кілька окремих об'єктів та прибудов радянського періоду. Вони, звісно, є дисгармонійними до історичної забудови.

У сучасній структурі міста розташування палацу дуже вигідне, оскільки він межує із відпочинково-рекреаційною, громадсько-адміністративною, торговою та житловими зонами. Транспортне сполучення об'єкта із районами міста дуже добре, оскільки в межах пішохідної доступності розташовано кілька зупинок громадського транспорту. Також добрі пішохідні зв'язки із центральною частиною міста, ринковою площею. Відмежованість комплексу залишками колишніх бастіонів та триметровою стіною створює певну камерну атмосферу у внутрішньому дворі палацу, що є сприятливим для створення громадсько-культурного осередку.

Зараз колишній палац Потоцьких перебуває в незадовільному технічному стані, споруди ніким не використовуються, а отже без догляду вони занепадають та руйнуються.

3. Обґрунтування вибору функції, під яку пристосовується історичний палацовий комплекс (на прикладі палацу Потоцьких (XVII – XVIII ст.) у місті Івано-Франківську.

Вирішити проблему збереження цінного історичного комплексу можемо шляхом пристосування його до функції, яка б забезпечила використання та експонування споруд палацу без порушення історично-складеної об'ємно-просторової структури.

Необхідно забезпечити належні умови збереження палацу Потоцьких та надати максимальний доступ до екскурсійного і туристичного огляду. Таке використання комплексу забезпечить збереження його у вигляді, близькому до автентичного, надасть можливість доступу широкому колу відвідувачів.

Представляємо у цій статті можливі варіанти пристосування палацу під актуальні та найприйнятніші сучасні функції (схема 1.). Найдоцільніше пристосовувати колишні палацові комплекси під: бібліотеки, музеї та виставки, заклади дозвілля (клуби, центри культури і дозвілля тощо).

Тому пропонується 1-ий варіант використання споруд колишнього палацу у вигляді **музейно-виставкового комплексу** (схема 1. б.). Суть даної пропозиції полягає у влаштуванні на території комплексу музейного осередку, який дасть можливість висвітлити історичне минуле колишньої резиденції Потоцьких та міста в цілому. Окрім того на теперішній час у місті Івано-Франківську є гостра потреба у музейно-виставкових площах.

Пропозиція влаштування музейно-виставкового комплексу включає:

1. Поєднання пропонованого музейно-виставкового комплексу із рекреаційно-відпочинковою зоною, що знаходиться поряд – на вулиці Валовій, шляхом влаштування додаткового входу зі скверу.
2. Збагачення об'ємно-просторової композиції комплексу сучасними елементами – спорудами павільйонного типу, які утворюють центральну вісь сприйняття.

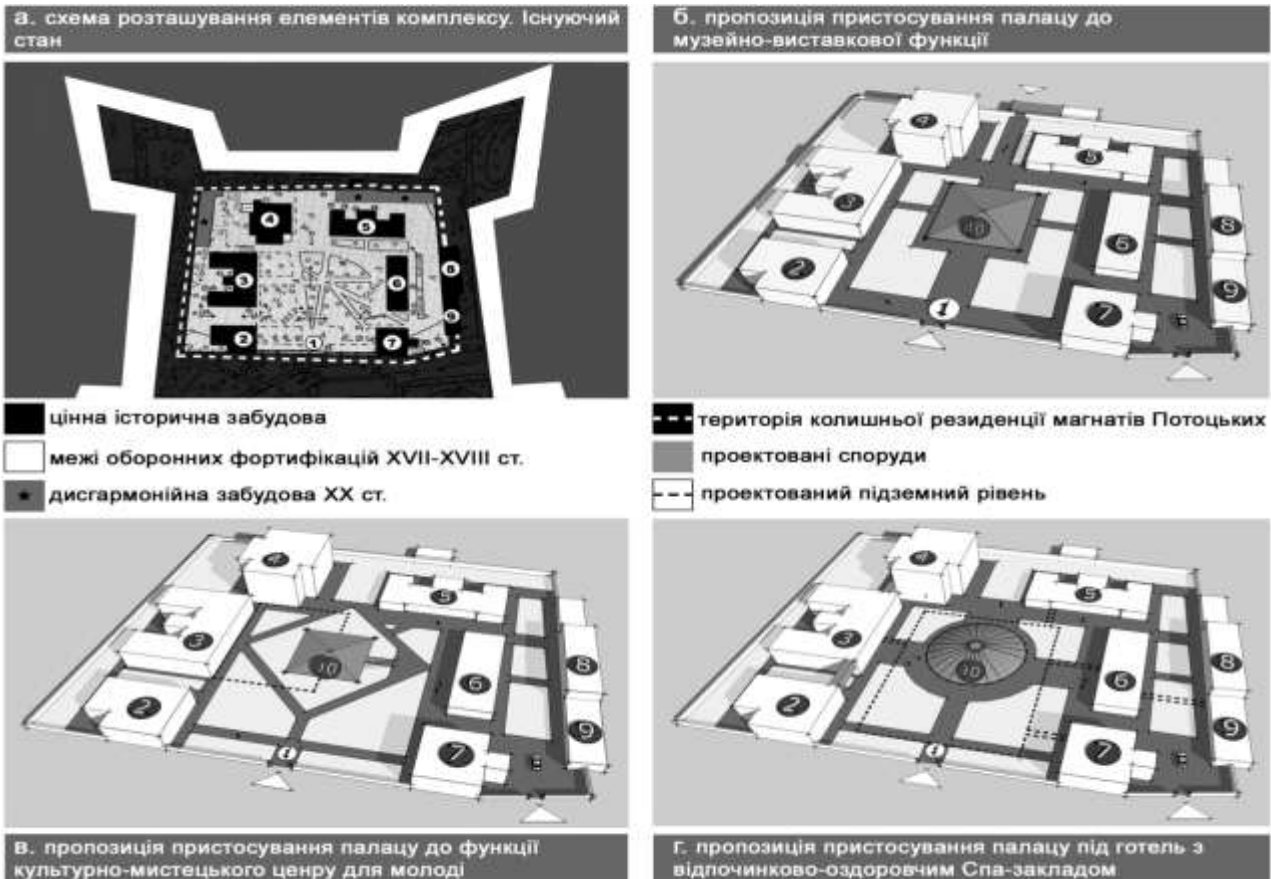

Схема 1. Колишній палац Потоцьких XVII — XVIII ст. у місті Івано-Франківську. Варіанти пристосування.

Влаштування по центру подвір'я експозиційного павільйону, в якому пропонується змінна експозиція макетів визначних історичних комплексів Івано-Франківської області (№ 10), влаштування вхідного павільйону зі сторони скверу по вулиці Валовій.

3. Переобладнання історичних споруд колишнього палацу:

- двоповерхову споруду колишнього флігеля – під сувенірну крамницю (№ 2);
- двоповерхову палацову споруду – під музей історії міста (№ 3);
- чотирьохповерхову споруду колишнього палацу – під адміністративно-виставковий корпус (№ 4);
- одноповерхову споруду колишнього клубу – під арт-галерею (№ 5);
- одноповерхову споруду – під інтерактивний музейний центр міста (№ 6);
- одноповерхові споруди – під ресторанний комплекс (№ 8, 9);
- двоповерхову споруду колишньої кухні – під інформаційний туристичний центр міста (№ 7).

На нашу думку організація в такий спосіб пристосування історичного комплексу забезпечить належне ставлення до історико-архітектурної спадщини, що позитивно вплине на її збереження та популяризацію у суспільстві.

Проблема у тому, що фінансування даної пропозиції можливе головним чином за рахунок державних коштів, що є на даний час малоімовірним. Тому вважаємо що дану пропозицію необхідно розглядати головним чином в теоретичному аспекті, як базову в процесі пошуку актуальної функції для пристосування колишнього палацу.

2-ий варіант використання споруд колишнього палацу передбачає влаштування на території комплексу *культурно-мистецького центру для молоді* (схема 1. в.). Особливістю даної концепції є влаштування мультифункційного громадського простору в підземній частині палацового подвір'я, який міг би використовуватися мешканцями міста для різноманітних культурно-мистецьких заходів. Розташування значного за розмірами приміщення у підземній частині палацу сприяло би у свою чергу максимальному збереженню самотнього образу палацу.

Пропозиція влаштування культурно-мистецького центру включає:

1. влаштування на території комплексу у підземному рівні мультифункційного залу для проведення громадою міста традиційних мистецьких заходів;

2. доповнення об'ємно-просторової композиції комплексу вхідним-павільйоном (№ 10), через який здійснюється зв'язок із запропонованим підземним простором;

3. влаштування комунікацій між мультифункційним залом та існуючими спорудами комплексу, що забезпечить можливість використання цього залу усіма мистецькими об'єднаннями, які пропонуємо розмістити у спорудах колишнього палацу;

4. влаштування на території комплексу, а саме у подвір'ї мобільного арт-простору, що надасть можливість проведення різноманітних мистецьких заходів за участю громади міста та вихованців мистецького центру;

5. переобладнання історичних споруд колишнього палацу:

- двоповерхову споруду колишнього флігеля – під літературний клуб (№ 2);
- двоповерхову палацову споруду – під центр музичної творчості (№ 4);
- триповерхову споруду колишнього палацу – під адміністративно-інформаційний корпус (№ 3);
- одноповерхову будівлю колишнього клубу – під школу сучасних мистецтв (№ 5);
- одноповерхову історичну споруду – під танцювальну студію дітей та молоді (№ 6);
- одноповерхову споруду – інтерактивну бібліотеку (№8);
- одноповерхову споруду – під арт-кафе (№9);
- двоповерхову споруду колишньої кухні – під центр театрального та кіномистецтва (№7).

Головною ідеєю, яка закладена у вище описаній пропозиції є створення мистецького осередку міста на території колишнього палацу. По-перше у місті Івано-Франківську щорічно проводиться чимало регулярних мистецьких акцій, а подібного мистецького центру на жаль немає. По-друге використання цінної історичної забудови творчою молоддю популяризувало би історичну спадщину міста. Тому дана концепція є дуже актуальною оскільки передбачає поєднання пам'ятко-охоронного та мистецького аспектів на шляху до відродження цінного історичного комплексу.

Наступний варіант пристосування – це переобладнання палацового комплексу під *готель із відпочинково-оздоровчим Спа-закладом* (схема 1. г.) [8, 9, 10]. Представлена функція буде сприяти продовженню життя пам'ятки, шляхом включення її в активний громадський процес. Адже Спа-заклади є доступними широкому колу відвідувачів, які користуючись оздоровчими послугами можуть здійснювати візуальний контроль за станом історичної спадщини. Світовий досвід пристосування палацових комплексів та вілл саме під готельну функцію є дуже багатим.

Представляємо пропозицію влаштування в існуючих історичних спорудах даного комплексу готельного Спа:

- триповерхову споруду колишнього палацу (№3) та суміжну з нею споруду (№4) пропонується об'єднати надземним скляним переходом в один комплекс та розмістити в ньому житлову функцію – готель з адміністративною, вхідною та всіма необхідними допоміжними зонами;
- двохповерхову споруду (№2), суміжну з готельним комплексом пропонується пристосувати під зону громадського харчування для обслуговування пожителів готелю та мешканців міста, для цього буде влаштовано два незалежних входи в дану споруду: один безпосередньо з вулиці, другий – через скляний надземний перехід з готелю;
- в одноповерховій будівлі колишнього клубу (№5) пропонується влаштувати зону фітнесу, так як в цій споруді присутні два просторі приміщення з великою площею придатні для планування в них багатофункціональних залів для індивідуальних та групових занять;
- споруду двоповерхової колишньої кухні (№7) пропонується використати під термальну зону з різноманітними саунами, фіто-баром, контрастним басейном та іншими необхідними допоміжними приміщеннями.
- зону Спа-процедур пропонуємо розташувати в двох одноповерхових спорудах (№6, 8, 9), об'єднаних скляним переходом. Планувальна структура даних будівель включає в себе сукупність приміщень різного розміру та конфігурації, що є сприятливим для розташування в них різноманітних процедурних кабінетів.

- найскладнішим завданням є розташування в такому палацовому комплексі аквазони, яка включає в себе басейн та проектується в комплексі з зоною релаксації, така зона потребує великої площі та висоти приміщення. Тому пропонується розташувати басейн з зоною релаксації (№10) в проектованому підземному рівні, який, в свою чергу, буде з'єднаний вертикальними функціональними зв'язками зі всіма будівлями палацового комплексу, окрім ресторану. Така планувальна організація дає можливість відвідувачам даного комплексу користуватися послугами всіх Спа зон не виходячи з приміщення. Аква зона, в даному випадку, виступає ядром композиції та головним комунікаційним вузлом, через який проходять пішохідні шляхи між всіма зонами Спа комплексу. Однак кожна з споруд готельного комплексу має безпосередній вихід на вулицю, що є вигідним для відвідувачів, які бажають скористатися лише однією із зон.

Представлений 3-ій варіант пристосування колишнього палацу дозволить, з мінімальними змінами, пристосувати автентичну споруду, а, з іншого боку, забезпечить інвесторові економічну вигоду.

Для реалізації запропонованих варіантів пристосування палацу Потоцьких у місті Івано-Франківську пропонуємо необхідну послідовність проведення заходів:

- здійснення комплексної будівельно-технічної експертизи об'єкту на предмет визначення технічного стану основних конструктивних елементів споруд;
- проведення першочергових рятувальних робіт на спорудах, що руйнуються;
- опрацювання історико-архівної довідки;
- проведення комплексу наукових досліджень, що включають архітектурно-археологічні обміри, натурні обстеження (шурфи, зондажі), детальні інженерні обстеження, історико-архітектурні дослідження, хіміко-технологічні дослідження, мистецтвознавчі дослідження;
- розроблення історико-архітектурного опорного плану комплексу;
- розроблення проекту охоронних зон;
- розроблення генерального плану пристосування комплексу;
- знесення дисгармонійних прибудов, надбудов радянського періоду, перенесення службово-технічних надземних споруд у підземний рівень;
- проведення реставрації фасадів;
- демонтаж внутрішніх конструкцій та обладнання радянського періоду в спорудах;
- пристосування споруд палацу під запропоновані функції (за умови мінімальних змін у первісному плануванні);
- за необхідності влаштування додаткового входу на територію комплексу зі сторони скверу по вул. Валовій;
- розчищення та пристосування підвальних приміщень споруд;
- влаштування партеру з дотриманням стилістики комплексу;

- експонування елементів історичних конструкцій у підземному рівні, які ймовірно будуть розкриті при проведенні розкопок;
- пристосування та часткова реставрація інтер'єрів споруд.

Висновки

У результаті проведення натурних обстежень було виявлено, що об'ємно-просторова структура колишнього палацу Потоцьких (XVII–XVIII ст.) у м. Івано-Франківську придатна для пристосування її будівель під різні актуальні функції, які будуть сприяти продовженню життя пам'ятки. Це можливо завдяки різноманітній планувальній організації будівель колишнього палацу та гармонійному камерному середовищу внутрішнього двору комплексу, який відокремлений від загальноміського простору історичними мурами. У зв'язку з тим, що колишній палац Потоцьких є масштабним комплексом у планувальній структурі історичного ядра міста і його технічний стан є незадовільним, проведення робіт із пристосування його будівель вимагає значного фінансування. Запропоновані у дослідженні варіанти пристосування дають можливість доступу до споруд палацу широкому колу громадськості, водночас сприяють збереженню історико-культурної спадщини міста та спрямовані на різні типи фінансування. У 1-му варіанті представлено пропозицію пристосування колишнього палацу під музейно-виставкову функцію, що потребує залучення значних державних бюджетних коштів. Оскільки споруди палацу перебувають під загрозою руйнування, а державне фінансування відсутнє, тому така пропозиція може відігравати роль базової для наступних проектів. 2-ий варіант передбачає пристосування комплексу під культурно-мистецьку функцію та може бути реалізований завдяки залученню змішаного фінансування. Мистецький аспект даної пропозиції дає можливість окрім державного фінансування залучити кошти інвестиційних, меценатських та благодійних фондів. 3-ій варіант представляє пристосування колишнього палацу під функцію готельного Спа, яка може бути реалізована виключно на комерційних засадах. Для реалізації даної ідеї є необхідним залучення інвесторів, які зацікавлені в розвитку готельної інфраструктури та Спа індустрії.

Запропоновані варіанти пристосування історичного комплексу у місті Івано-Франківську та засади підбору функцій можуть бути прикладом для розроблення аналогічних пропозицій для ряду цінних історичних палацових комплексів України, які постали перед загрозою руйнування.

Література

1. Лукомська З. Збереження та пристосування елементів історико-архітектурної спадщини. (На прикладі історичного центру м. Івано-Франківська). Проблеми збереження і використання культурної спадщини в Україні. Матеріали

- всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Святогірськ, 25-27 травня 2005 р. — Слов'янськ, — 2005, — С. 84–89.
2. Лесик А.В. Охрана и рациональное использование памятников архитектуры / А.В. Лесик. — Львов, 1987. — 128с.
 3. Вісник № 17. Офіційне видання Івано-Франківської обл. ради та Івано-Франківської обл.адміністрації // Жовтень. — 1999. С. 1 – 12.
 4. Грабовецький В. Історія Івано-Франківська. Ч.1. / В. Грабовецький. — Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. — С.36 — 44.
 5. Лукомська З. Місто Івано-Франківськ – історія і сучасність Лукомська З. // Вісник НУ «Львівська політехніка». Архітектура. — Львів, 2004. — № 505. — С. 197. — 201.
 6. Baracz S. Pamietnik miasta Stanislawowa – Lwow, 1858. — 191s.
 7. Szarlowski A. Stanislawow i powiat Stanislawowski – Stanislawow, 1887. — S. 204 — 205.
 8. H. Lukomska “Base module” of SPA centres functional structure. 4th International Academic Conference of Young Scientists "Geodesy, Architecture and Construction" - Lviv: Lviv Polytechnic National University, 2011, P. 16-17.
 9. H. Lukomska, Z. Lukomska The main factors forming SPA-architecture. 5th International Academic Conference of Young Scientists "Geodesy, Architecture and Construction" - Lviv: Lviv Polytechnic National University, 2013, P 46-47
 10. Sibylle Kramer Bath & Spa (Architecture in Focus). Verlagshaus Braun 2008 — 272 p.

Аннотація. В дослідженні раскрыто можливість приспособлення бивших дворцових комплексів к актуальній функції, которая повысит интерес общества, в частности инвесторов, к ценному архитектурному наследию, что спасет его от разрушения. Представлено идею приспособлення ценных исторических дворцовых комплексів к актуальній функції на примере памятника архитектуры - дворца Потоцких (XVII - XVIII вв.) в городе Ивано-Франковске.

Ключевые слова: приспособление, историко-культурное наследие, ценный дворцовый комплекс, актуальная функция.

Abstract. This research proved the possibility of adaptation of the former palace to modern function that will give rise to increase public and investor interest to valuable historical and architectural heritage, that will save such buildings from its destruction. The idea of adapting historic palace complex to modern function is presented by an example of architectural monument - Potocki Palace (XVII-XVIII c.) in Ivano-Frankivsk.

Key words: adaptation of architecture monument, historic-cultural heritage, valuable palace complex, modern function.